

“DE BAL WORDT IN DEN HAAG VOORTDUREND RONDGESPEELD”

Voetbalwoorden in gewone taal

Ton den Boon - hoofdredacteur grote Van Dale

Als binnenkort de Europese Kampioenschappen voetbal beginnen, gaan veel mensen weer een merkwaardig soort geheimtaal spreken. Maar ook buiten het veld blijkt voetbaljargon goed bruikbaar te zijn. Hoe langer hoe meer sijpelt het door in de alledaagse taal: van een voorzet geven tot in eigen doel schieten en van vliegende kiep tot aan de zijlijn staan.

Zelfs wie volkssport nummer één eerder associeert met voetbalvandalen, rellen, de ME en supersnelrecht dan met een sportief duel tussen twee voetbalclubs, zal het niet kunnen ontkennen: van alle sporten is het voetbal verreweg de belangrijkste leverancier van sportieve nieuwe taal. Zo levert een blik in een paar recente kranten meteen een handvol voetbaltermen op die nog niet zo lang geleden zijn geïntroduceerd of die pas onlangs in bredere kring bekend zijn geworden: *alibisliding*, *kampioensstress*, *reageervoetbal*, *rouwmoment*, *wisselpass*. Maar het voetbal zorgt niet alleen jaar in jaar uit voor een rijke oogst aan nieuwe woorden, het spel

VIJF VERSE VOETBALWOORDEN

alibisliding sliding in de richting van de bal door een speler die bij voorbaat weet dat zijn poging om aldus de bal te veroveren vruchteloos is, maar die deze poging onderneemt om zijn ploeggenoten en het publiek zijn inzet te tonen.

kampioensstress stress bij voetballers tijdens een wedstrijd die beslissend is voor het wel of niet behalen van een kampioenschap.

reageervoetbal verdedigend type voetbal waarbij een ploeg m.n. tegenaanvallen uitvoert in reactie op het aanvallende spel van de tegenpartij.

rouwmoment moment van hevige teleurstelling die optreedt als een speler een doelkans heeft gemist.

wisselpass pass waarbij een van de buitenspelers naar de andere vleugel loopt en daar met een diagonale pass wordt aangespeeld.

spreekt ook zodanig tot de verbeelding dat heel wat oorspronkelijke voetbaltermen ook buiten de voetbalwereld worden gebruikt.

De bal rondspelen

Politici, managers, vakbondsleiders – als ze bij een praatje behoefte hebben aan wat beeldspraak, is er een aanzienlijke kans dat ze hun toevlucht nemen tot voetbaljargon. Omdat het grote publiek bekend is met dit jargon verwachten ze dat die beeldspraak veel mensen aanspreekt. Dat resulteert in hoogstandjes als “Bolkestein moet je kort dekken en de tackle niet schuwen” (Trouw, 8-4-1995), “Wie is de midvoor op de trap van Huis ten Bosch?” (Trouw, 4-4-1995) en “De bal wordt in Den Haag voortdurend rondgespeeld en daarbij levert niemand iets in.” (Het Parool, 24-7-1999) Soms is zulke beeldspraak eenmalig, maar als een voetbalterm of -uitdrukking met een zekere regelmaat in een figuurlijke toepassing buiten de ‘voetballerij’ voorkomt, hebben we te maken met idioom. Is dat het geval, dan hoort de taalvorm behalve met een letterlijke ook met een figuurlijke betekenis in een algemeen taalgebruik te worden opgenomen.

Paniekvoetbal

In het verleden hebben heel wat taalvormen de weg van voetbalveld naar woordenboek afgelegd, ook al is de aan het voetbal ontleende terminologie daarin soms wat stiefmoederlijk behandeld. *Tackelen*, *vliegende kiep*, *aan de zijlijn staan* en *paniekvoetbal*: behalve met een voetbalbetekenis staan deze woorden inmiddels ook met een figuurlijke betekenis in Van Dale. Evenals de uitdrukking *maatschappelijk middenveld*, die zonder de grote populariteit van het voetbal (of een andere veldsport) waarschijnlijk geen schijn van kans zou hebben gehad om in de algemene taal in te burgeren. Die inburgering vergt vaak nogal wat tijd, want voordat een (oorspronkelijke) voetbalterm een plaatsje in het woordenboek krijgt, moet wel duidelijk zijn dat hij niet alleen bij trainers en spelers bekend is. De term moet, met andere woorden, regelmatig in voetbalverslagen te horen of te lezen zijn. Gewoonlijk komt eerst de letterlijke betekenis (de ‘voetbalbetekenis’) in het woordenboek terecht en volgt pas daarna eventueel een figuurlijke betekenis. Maar er zijn uitzonderingen op die regel. Het komt namelijk voor dat een voetbalterm ongeveer gelijktijdig in de letterlijke en figuurlijke betekenis populair wordt. Neem *paniekvoetbal*: toen dit woord in 1976 samen met het destijds gangbare synoniem *paniekspel* in het woordenboek werd opgenomen, moest er meteen bij vermeld worden dat het

VOETBALTAAL IN ALLEDAAGSE TAAL

buitenspel staan - niet meer meedoen
iem. buitenspel zetten - uitschakelen
bloed aan de paal willen - belust zijn op agressie
elkaar de bal toespelen - elkaar helpen
de bal is rond - de afloop staat niet vast
de bal terugspelen - een aanval pareren
op het verkeerde been zetten - misleiden door het bewust verstrekken van verkeerde informatie, door iets op bepaalde toon te zeggen
in eigen doel schieten - zichzelf benadelen
voor open doel scoren - een gemakkelijk succes behalen
voor open doel missen - de gelegenheid laten voorbijgaan om anderen vrij gemakkelijk te overtuigen
gele kaart - berisping
krijtlijnen trekken - de grenzen van een discussie e.d. bepalen
politiek, maatschappelijk middenveld - figuurlijke toepassing van het middelste stuk van het speelveld
een schot voor open doel - een gemakkelijk te behalen succesje
vliegende kiep - iem. die verschillende functies vervult (en zich daarvoor veel moet verplaatsen)
een voorzet geven - een idee aanreiken
aan de zijlijn staan - ergens niet bij betrokken zijn
affluiten - iem. affluiten: iem. te kennen geven dat hij (met zijn onzin) moet ophouden
bobo - een 'belangrijk' bestuurder
een-tweetje - heimelijke afspraak, overeenkomst tussen twee partijen
natrappen - iem. die in een beroerde situatie verkeert nog verder benadelen, nog meer schade berokkenen
paniekvoetbal - onberaden wijze waarop een zaak wordt aangepakt
patatgeneratie - benaming voor een generatie waaraan men gemakzucht, gebrek aan doorzettingsvermogen enz. toeschrijft
tackelen - (iemand) hard aanvallen om hem beentje te lichten, op zijn nummer te zetten; (een probleem) met veel inzet oplossen

woord ook figuurlijk werd gebruikt, en al snel werd die figuurlijke betekenis nader omschreven. Trouwens, als men dit woord tegenwoordig in de krant aantreft, betreft het doorgaans niet eens meer een voetbalcontext. Het wordt nu meestal in een figuurlijke betekenis gebruikt en het is daarom zelfs niet uitgesloten dat we deze samenstelling met *voetbal* ooit nog eens zónder voetbalbetekenis in het woordenboek zullen terugvinden.

“Voetbal is oorlog”

Behalve voetbaljargon gaan ook uitspraken van voetballers, trainers en bobo's soms een eigen leven leiden buiten de sport. Een goed voorbeeld daarvan is de legendarische uitspraak van Rinus Michels uit de jaren zeventig: “Voetbal is oorlog.” Dit aforisme is inmiddels klas-

Behalve voetbaljargon gaan ook uitspraken van voetballers, trainers en bobo's soms een eigen leven leiden buiten de sport.

Illustratie: Jaap Vegter

siek en heeft zich min of meer van zijn maker losgezon- gen. Het wordt dan ook welhaast als een staande uit- drukking gebruikt in onze taal. Daarom staat deze uit- spraak ook in de grote Van Dale. Hoewel de uitspraak van ‘de Generaal’, zoals Michels in zijn tijd ook werd ge- noemd, inmiddels alweer behoorlijk op leeftijd is, vormt hij nog steeds een bron van inspiratie voor andere taal- gebruikers. Dat blijkt wel uit de vele allusies en variaties die nog steeds op dit aforisme worden gemaakt. Zo wor- den in de krant – al dan niet met een knipoog naar Michels – allerhande sporten als ‘oorlog’ getypeerd, bij- voorbeeld: “schaatsen is oorlog” (Algemeen Dagblad, 4-1-1997) en “wielrennen is oorlog” (Algemeen Dagblad, 26-9-1997). Nog een stapje verder af van de structuur van de oorspronkelijke uitspraak is de variant “Parijs- Roubaix is oorlog” (Het Parool, 14-4-2000).

Ambtenarenvoetbal

In ruim een eeuw – pas in 1889 werd de Nederlandsche Voetbal- en Atletiekbond, de voorloper van de KNVB, op- gericht – is er in het Nederlands een omvangrijk voetbal- jargon ontstaan, dat zich bovendien nog steeds uitbreidt, zowel met ‘blijvertjes’ als met ‘eendagsvliegen’. Men zou er haast een heel woordenboek mee kunnen vullen, met al die woorden, uitdrukkingen en aforismen over voetbal die al dan niet buiten de sport ook een eigen leven zijn gaan leiden. Vooral als men de ‘eendagsvliegen’ zou meetellen: de woorden die slechts een keer of enkele malen in de krant worden aangetroffen. Zoals *ambtena- renvoetbal*, een typering die Jan Mulder volgens Vrij Ne- derland (9-10-1993) ooit eens moet hebben gegeven van het spel vol ziellose breedtepassjes van Oranje, en die naar het schijnt ooit ook door Ajax-trainer Olsen in de mond genomen is (Algemeen Dagblad, 15-1-1997). Voor vermelding in een algemeenlig woordenboek komen zulke verhoudingsgewijs weinig gebruikte taalvormen niet in aanmerking – ook al spreken ze nog zo tot de ver- beelding. Maar het woordenboek gunt ze met alle liefde een apocrief bestaan – op en rond het voetbalveld. ●